

NYA AVHANDLINGAR

Elisabeth Högdahl: *Göra gata. Om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden*. Gidlunds förlag, Hedemora 2003. 276 s., ill. English summary. ISBN 91-7844-647-3.

”Ja inte den här vägen, för fan, grinden är där borta” skriker en fullgubbe till Rami och de andra barnen när de tar sig in till Folkets Park via ett hål i stängslet. Fullgubben är en av stadens gränsvakter och gränser – bestående av hotfulla människor, trafik, porttelefoner och stängsel – som barnen på Möllevången i Malmö har att förhålla sig till, utmana och parera. Om detta, det vill säga hur stadens miljöer skapas eller ”görs” genom de människor som rör sig i den, handlar Elisabeth Högdahls avhandling *Göra gata. Om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden*.

Handlingen utspelar sig som titeln anger på två håll i världen där Högdahl har fältarbetat. Redan i det inledande kapitlet kastas vi som läsare in i två växelvis skildrade episoder som utspelar sig på Möllevången respektive i Kapstaden. På Möllevången skildras författarens promenad med Rami och hans vänner och vi får ta del av hur de förhåller sig till platser och människor. I Kapstaden följer vi syskonen Khalid och Katja Mitchel, 17 och 14 år gamla, på en tur runt deras hemkvarter i nedre Woodstock. Stadsdelens olika platser utgör ett minneslandskap för syskonen. Det handlar om bakgatan där Khalid blev skjuten, ett tillbommat hus där en vän blev skjuten, berättelser om våld, skottlossning, droger, illegala klubbar och tillhåll för prostituerade. Promenaden är ett kryssande mellan trygga och otrygga platser ner till Salt River. Högdahl får under tiden höra berättelser om hur det var både bättre och värre förr, hur tidningarna överdriver om våldet och hur vanliga människor lever sina dagliga och normala liv i kvarteren i en av världens mest kriminellt belastade städer. Till och med gangsters kan vara hjälpsamma grannar, menar syskonen Mitchel med hänvisning till hur deras farmor fått stöd av grannskapet sedan hon blivit änka.

Göra gata är i mina ögon en både komplex och brokig

avhandling. Högdahls empiri utgörs av många platser på Möllevången och i Kapstaden. Platserna betraktas och analyseras ur en mängd perspektiv och genom ett antal olika människors erfarenheter och förhållningssätt. Komplexiteten framträder även genom en uppsättning teoretiska resonemang, metodval och typer av material och inte minst genom snabba förflyttningar inom och mellan de två kontexterna i Sverige och Sydafrika. Som läsare gäller det att hänga med i svängarna när en s.k. ”Multi-sited Ethnography” tillämpas (Marcus 1955). Högdahl kallar denna etnografiska metod för *fokusförsjutning*, som innebär att utforskaren rör sig mellan många sammanhang, materialkategorier och metoder och snarare uppmärksammar pusselbitar bestående av specifika fenomen och händelser än skapar helhetsbilder. För att nämna några av avhandlingens metoder och materialkategorier: intervjuer, deltagarorienterad forskning med berättarkvällar, enkäter, uppsatsskrivning bland barn, foto- och videoprojekt med ungdomar, promenader med barn, ungdomar och vuxna, tidningsartiklar, skönlitteratur, rapporter m.m.

Vad är det då som håller ihop en sådan komplex avhandling? En sammanhållande länk utgör förstas studiens syfte. Högdahl vill ”visa hur stadsgatans praxis utgör en komplex sammansmältning av fysisk och mental verklighet och hur praktiken i det offentliga rummet skapas i relation till olika föreställningar om hur verkligheten är beskaffad” (s. 49). För att skapa mig en konkret bild av vad syftet innebär ser jag framför mig hur gatorna ”görs” genom att människorna som befolkar dem gör det i förhållande till sina egna intentioner, föreställningar, erfarenheter, minnen, sociala positioner och i förhållande till hur fysiska miljöer är uppbyggda och planerade. Här, nästan femtio sidor in i avhandlingens, får läsaren genom syftet vägledning i hur de inledande berättelserna kan förstås.

En fördjupad förståelse av de empiriska skildringarna får vi genom de teoretiska influenser som genomsyrar hela avhandlingsarbetet. En central teoretiker är Michel de Certeau och hans uppmärksamhet på människors förhållande till platser och varandra. Inte minst hand-

lar Högdahls uttolkning av de Certeau om strategiska handlingar och hur man skapar handlingsutrymme och manipulerar fasta ramar. I detta teoribygge är begreppen *place* och *space* användbara för att lyfta fram förhållandet mellan den materiella ordningen och människors görande. *Place* handlar om den fysiska miljön medan *space* fäster uppmärksamheten på hur denna miljö brukas, dvs. rörelser och görande. Människors sätt att skapa *space* kan både utmana och omskapa platsen, ofta till tillfälliga nya ordningar, om jag tolkar Högdahls användning av de Certeau rätt.

Författarens syfte rymmer även ett intresse för hur människors skapande av *space* i stadsrummet sker i ett spel mellan görande och tanke. Hon menar att vi gör gemensamma antaganden och har förutbestämda sätt att tala om och förstå världen och utgår då ifrån Jürgen Habermas "livsvärld" och Hanna Arendts tankar om hur människor infogar sig i ett system av relationer. I detta resonemang blir diskursbegreppet intressant, vilket i Högdahls tappning är en form av produktion av vetande, sanning och ett slags tankeordning. Hennes ambition är att studera hur sådan förförståelse bäddas in i interaktion. Och hon vill kunna förflytta sig mellan interaktionsnivån i den empiri som hon studerar och tankeordningsnivån. Pendlingen mellan dessa nivåer är enligt henne en förutsättning för att kunna förstå hur förändring sker. Jag förmodar att hon med hänvisning till de Certeau vill peka på hur exempelvis de maktlösa i sitt *space*-skapande kringgår sociala krav som de starka etablerat. de Certeaus begrepp *strategi* och *taktik* är centrala för att förstå tillfälliga och taktiska sätt att bemöta det formaliserade och strategiska. De som inte har makt att upprätta rummet använder taktik för att upprätta egna rum som de kan agera i och utifrån. Hon skriver:

Myndighetsutövning, stadsplanering och lagtexter kan vara exempel på strategier. Taktik blir däremot det som uppstår när människor använder dessa förutsättningar på ett sätt som inte nödvändigtvis behöver vara det som är uttänkt, förmågan att ta tillfället i flykten, att vid en rätt tidpunkt i en situation kunna utnyttja ett tillfälle att operera 'within the enemy's field of vision' (s. 49).

Högdahl menar att det handlar om att ta vara på luckor som uppstår, att manipulera det givna och förändra eller förskjuta det en smula. Jag läser här in de Certeaus intresse för hur sådant taktiskt motstånd oftast är tillfälligt och hur de starka till slut brukar segra. Som exempel på

platsers skiftande betydelser utifrån olika sammanhang beskriver hon hur Möllevången inte lyftes fram i böcker om Malmö på 1950-talet. På den tiden var det bl.a. den nya funktisbebyggelsen och industrin som presenterades i bildverk. Däremot finns Möllevången med idag som ett exotiskt och mångkulturellt inslag då staden representeras i böcker av olika slag.

Bilden i media av Möllevången är mer ett inversionernas landskap, med både negativ och positiv exotifiering, kriminalitet, våld, tolerans och gränsöverskridande samlevnad. Området blir på så vis en flytande signifikant för olika sorters annorlundahet och avvikelser. I de certeausk anda närmar vi oss – från dessa litterära och mediala fågelperspektiv – stadens markplan genom avhandlingsförfattarens skildringar av dess miljöer. Gustav Adolfs torg beskrivs som en strategisk plats med gångstråk, parkbänkar och andra styrande element medan Möllevångstorget analyseras som en taktisk plats genom dess föränderlighet och öppna planlösning. Miljöer som Bergsgatan och Folkets park ges skilda innebörder genom olika personers erfarenheter och minnen.

Det mest bestående intrycket och lärdomen av *Görögata* är för min egen del hur människor hanterar rädslor för bl.a. kriminalitet såväl på Möllevången som i Kapstaden. Även om vi talar om två helt olika städer och skilda skalor i fråga om brottsstatistik och risk för att bli utsatt för våld, finns det vissa gemensamma drag hos invånarnas sätt att parera sina rädslor. I Kapstaden saknar Högdahl det innanförskap hon själv använder sig av för att orientera sig inom Möllevången. I Kapstaden har hon endast sin egen förförståelse att utgå ifrån, vilket inte hjälper henne att manövrera i stadslandskapet i vardagen. Hennes förförståelse bygger bl.a. på mediabilder om våld och annan kriminalitet medan familjen Mitchels liv handlar mer om innanförskapets organiserade rädsla. Detta innanförskap handlar framför allt om personlig kännedom om platser, personer, hur vissa områden vid vissa tidpunkter töms på folk och blir till "no-go-areas".

Våld och osäkerhet fanns som en självklar ingrediens i dagliga samtal och vardagslivet hos de boende. Den ofta närvarande rädslan betecknades som "The Fear" och var en utgångspunkt när invånarna tolkade verkligheten. Mot *The Fear* fanns bl.a. innanförskapets skydd genom att göra sig välkänd i grannskapet och ha ett bra förhållande till sina grannar. Det var en balansakt mellan att vara närvarande och samtidigt undvika att själv bli indragen i oegentligheter. Goda relationer

med grannskapet kunde innebära att man i kriminellt belastade kvarter fick ha sin egendom i fred, t.ex. bilen. Paradoxalt nog innebar gentrifieringsprocessen med utflyttning av fattiga och inflyttning av bättre bemedlade personer att denna solidariska samverkan försvann och därmed även vissa trygghetsfaktorer för de boende. Hos affärsidkare upplevdes gentrifieringsprocessen däremot som trygghetsskapande eftersom en köpstark befolkning kunde bära upp ett restaurang- och affärsliv, vilket medförde fler närvarande människor i den vardagliga gatubilden. Det fanns även andra sätt att uppnå riskprevention, exempelvis vid hotfulla möten genom att man gav akt på sitt eget minspel, rörelsemönster och i sätt att fästa blicken.

Det finns otaliga spår och teman i Elisabeth Högdahls avhandling och det ovan beskrivna om innanförskap och trygghetsskapande är bara en mindre del av alla de teman som tar upp hur barn och vuxna i de två städerna taktiskt möter det strategiska och skapar space. Det handlar om hur man utifrån sin förförståelse och sina erfarenheter manövrerar i staden, kampen mellan de starkas strategier i förhållande till de svagas taktik och vice versa. Det är skildringar om motsägelsefulla förhållningssätt mellan the First World och the Third World i Kapstaden, mellan tolerans och multikulturalism å ena sidan och intolerans och kategorisering å den andra i Malmö. Det handlar om fullgubbarna i förhållande till sin omgivning i gatubilden på Möllevången, om gatubarnen i förhållande till affärsidkarna och turisterna i nedre Woodstock och i Central Business District.

Göra gata innehåller som jag inledningsvis påpekade en brokig uppsättning av perspektiv, situationer och fokusförskjutningar. Vi flyttar oss runt i forskarens fotspår och som läsare är det inte lätt att med disposition och rubriker som riktmärken få grepp om den helhet som en avhandling ändå på något sätt bör utgöra. Det saknas enligt min mening en sammanbindande och övergripande modell som strukturerar de olika teorierna och perspektiven. Kanske ett genomarbetat strukturbegrepp hade kunnat lyfta de allehanda situationerna i riktning mot ett definierat kunskapsmål som gör det klart för läsaren vad det är för slags kunskap som författaren vill förmedla. Högdahl skriver att framställningen är impressionistisk, men även en impressionistisk målning har ett urskiljbart helhetsmönster när den beskådas på håll.

Språket i boken är spänstigt och som bäst då texten ägnas åt längre sammanhållna empiriska skildringar. Högdahl har en förmåga att undvika konventionella och tråkiga miljöbeskrivningar, vilket annars är ganska

vanligt i etnologiska redogörelser för fältarbeten. Som läsare kan man dock vara besvårad av lite för många fokusförskjutningar, av infall och tanke-spår som inte följs upp. Texten är dessutom fylld av kursiveringar av enstaka uttryck och ord, vilket hindrar läsaren att skapa sin egen rytm i läsandet. Kursiveringarna tjänar mer som avbrott, man stannar upp och undrar om det var någon poäng man missat. Ett annat problem i skildringarna är att personteckningarna är ganska endimensionella samtidigt som personernas ageranden förstås som taktiska, strategiska och rationella. Vad personerna än företar sig finns det en förståelse för handlandet, som väl ofta tolkas som motstånd mot ordningar eller motstånd mot kaos. Det finns inget utrymme för vare sig illasinnade personer, motstridiga känslor eller slumpmässigt handlande. Och när människor kommer till tals tolkas citaten som källor, dvs. de tas som intäkt för hur det är och inte som berättelser och självpresentationer. En ytterligare invändning som jag har mot framställningen är avsaknaden av en postkolonial teoribildning, som hade kunnat kasta ett annat ljus över parallellerna mellan Kapstaden och Malmö. Högdahl tar upp den betydelse frågor om ras/ursprung har och har haft i Sydafrika och vilka konsekvenser raslagar och omflyttningar fått för människor och deras sätt att bebo och röra sig i staden. I Malmö kommenteras knappast alls det faktum att Malmö är en segregerad stad med en hög andel immigranter och där detta faktum också har betydelse för människors sätt att göra gata, att navigera och skapa space och interagera och förhålla sig mellan förförståelse/tankenivå och interaktionsnivå.

Trots vissa invändningar ser jag *Göra gata* som en högintressant bok. Högdahl är självständig – och egensinnig i en positiv bemärkelse – i sina resonemang och tolkningar och djärv genom sin användning av en ”Multi-sited Ethnography” där olika material, metoder och perspektiv blandas. Texten kräver dock ett par genomläsningar, men bjuder när detta tuggmotstånd släppt på många insiktsfulla lärdomar. Återigen vill jag främst framhålla skildringen och analysen av hur innanförskapet medger möjligheter att bemöta hot och rädsor och till och med emellanåt skapa trygghet. Författaren visar hur detta är möjligt i brottsbelastade miljöer och hur samma mekanismer gäller i utsatta områden i Sverige. En närliggande poäng är hur parallella skildringar av några stadsdelar som är belägna på olika håll i världen skänker en perspektivering som lyfter tanken ur invanda spår och snäva kontexter. Det närgångna etnografiska blir inte alls närgånget och än mindre exotiskt, vilket

förmodligen skulle ha varit fallet om Högdahl enbart skildrat Möllevången och Malmö eller nedre Woodstock och Central Business District i Kapstaden. Avhandlingen visar också på ett mycket förtjänstfullt sätt hur svaga grupper skapar sig handlingsutrymme genom taktik och hur de tillfälligtvis kan utnyttja stadens och gatans ”kryphål”. Trots skilda världar och ett ofantligt gap när det gäller olika vardag och villkor är kampen mellan det taktiska och det strategiska något som förenar Rami och hans vänner på Möllevången med Khalid och Katja Mitchel i Kapstaden. Elisabeth Högdahl gör dock inga anspråk på att dra några växlar eller ens påpeka sådana samband, vilket man upplever som befriande i en bok som kännetecknas av en avsaknad av pekpinna och som lämnar stort utrymme åt läsaren att tänka själv.

Oscar Pripp, *Huddinge*

Jan Fredriksson: *Politisk kultur och samhällsengagemang. En etnologisk studie av den parlamentariska vardagen*. Carlssons förlag, Stockholm 2003. 223 s., ill. English summary. ISBN 91-7203-574-9.

IBland hör man att människor talar om politik som om det vore något som skilde denna företeelse från allting annat i livet, och uttalandena sker med ett negativt språkbruk. Inte sällan är det journalistiken, den akademiska eller den konstnärliga världen som gör politiken till det annorlunda – ja, faktiskt till något fult. Därför blev jag rent av lycklig när inledningen till Jan Fredrikssons doktorsavhandling från 2003 om *Politisk kultur och samhällsengagemang* beskrev i positiva ordalag det meningsfulla i att engagera sig politiskt och att politiken har sitt ursprung i ett medborgarideal, dvs. i ”... individens rätt och skyldighet att ta del av det politiska livet” (s. 9).

Min lycka blev kortvarig. För sedan kom talet om politikerförakt, skandaler, nonchalans och slutligen den implicita frågan: behövs politiken? Jag förstår att tanke och text är hämtad från refererad forskning, massmedia, och plockad ur informantmaterialet. Garderingarna/de olika diskurserna är som jag förstår dem en slags nödvändighet. De ”tvingar sig på” forskaren just genom sin karaktär av sociala fakta. Och visst kan sådana prövande eller utropande bilder hjälpa till att öka förståelsen för senare parallella förståelseresonemang. Alltså, Fredriksson vet vad han gör. För han har varit där – mitt i politikens / händelsernas centrum, sagt med hänvisning till Clifford Geertz.

Fredrikssons erfarenheter – och mina

Läsaren får på ett klart och tydligt sätt reda på vad ”politisk kultur” handlar om. Författaren kopplar också undersökningens syfte, dess upplägg och genomförande till frågorna: vad, vem och hur. VAD frågar om det gemensamma angelägna. Barns fostran och utbildning, omsorg om de äldre anses som viktiga. VEM frågar om definitionsrätten. Ska en utvald politikerskara med absolut auktoritet eller en grupp förtroendevalda besluta om vad som är angeläget. HUR frågar om makt och handlar om politiskt ledarskap. Denna fråga är också författarens huvudfråga. Hela detta klassiska frågebatteri leder emellertid vilse. Eller rättare sagt, först i sista kapitlet framgår vad Fredriksson tänker och tycker. Jag är positiv till avhandlingen, men läsningen igenom fortsätter mina funderingar: vart vill han komma?

Det faktum att forskningsarbetet är baserat på eget mångårigt fältarbete och ett större kunskapande kollektiv (det etnologiska vetenskapssamhället) visar att författaren är väl förtrogen med den värld han undersöker – i dubbel bemärkelse. Han har arbetat både som aktiv föreningsmedlem och med politiskt arbete, samt bedrivit forskning, därav de minutiösa kunskaperna om politikernas vardagsverklighet. Forskningsarbetet har genomförts utifrån en serie delstudier, var och en fungerande som en pusselbit. Flera studier handlar om politik och politiker och utifrån dessa konstateras att det finns intresserade medborgare som kan tänka sig att arbeta med politik. Undersökningen bygger på 60 informanter (30 av dem är socialdemokrater – men två ordförande är huvudinformanter). Dessutom har han samlat mängder av nyhetsartiklar.

Vad bottnar då min tveksamhet i? Möjligen i att författaren inte på ett tidigare stadium i undersökningen redovisar var han står, dvs. att han ifrågasätter den ”... antipolitiska ståndpunkten”. Den bekännelsen skulle han ha vågat sig på i inledningen, men där framkom bara att han kände sympati för politikerna. Min tveksamhet kan också bottna i det försiktiga (i texten finns alltför många reservationsord: kanske, möjligen, väl) och långsamma skrivsättet (vilket jag finner tilltalande). Och jag konstaterar: detta är ingen ”bokslukaravhandling” – jag mäktar endast med 50 sidor åt gången. Ändå är avhandlingen lättläst. Att ”läsa långsamt”, säger Arne Melberg (1999) i boken med samma namn, är liktydigt med att komma underfund med orden och meningsskiftningarna: de bär ofta på en hel filosofi. Det skulle kunna betyda att Fredrikssons fråga: vad gör politiken med politikerna? egentligen avser att belysa något helt annat än demokra-